

אוניברסיטת תל אביב

הפקולטה למשפטים על שם בוכמן

פסולי חיתון ופרשנות הדין

(דוד בס)

בחינה מסכמת – קיץ תשס"ו

מועד ב'

הוראות

משך הזמן המוקצב: שלוש שעות (מאה ושמונים דקות).

חומר עזר מותר בשימוש: אין.

משקל: משקלה של כל אחת מן השאלות מצויין בצידה.

לפניכם שלוש שאלות. אנא ענו על כולן.

אנא שימו לב להגבלת המקום. אנא השתדלו להתחיל כל תשובה בעמוד חדש.

שאלות

שאלה 1

משקל: 20 נקודות. הגבלת מקום: שני עמודים.

- א. הפוסקים הראשונים מרבים לעסוק בפרשנות המימרה התלמודית "קשים גרים לישראל כספחת". בין מגוון הפירושים שאנו מוצאים בספרות הראשונים (אגב יצויין, שרק חלקם הובא כאן), יש רק פירוש אחד העולה מתוך הקשר הגמרא. הסבירו.
- ב. במקור VI מביאים בעלי התוספות, בין יתר הפירושים, את הרעיון הבא: "ויש מפרשים, לפי שעל ידי הגרים ישראל בגלות". הסבירו את הרעיון.
- ג. ניתן לטעון, כי מדברי הגמרא במקור III אפשר להוכיח היטב כי הרעיון הזה (הסעיף הקודם) אינו אפשרי כלל. הסבירו את הטענה.
- ד. מדוע, לדעתכם, בחרו בעלי הפירוש הזה לומר אותו, למרות הטעון הברור נגדו?

א. הקשר הגמרא הוא תשיבותו של הייחוס הטהור של עם ישראל. לפני המימרה דנן מובאת המימרה של רבי חמא ברבי חנינא: "כשהקב"ה משרה שכנתו, אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל" ומובא פסוק המדגיש את מעמדן של "משפחות ישראל". לפיכך, הפירוש העולה מן ההקשר הוא פירושו של רבינו יצחק: הגרים נטמעים בעם ישראל ופוגעים בטהרת הייחוס שלו. כך מסבירים התוספות במקור VI:

ורבינו יצחק פירש, דלפיכך קשים, שנטמעו בישראל, ואין השכינה שורה אלא על משפחה מיוחדת. וכן נראה, דמשום הכי מיייתי הא דרבי חלבו על הא מילתא דרבי חמא בר חנינא. (=שמשום כך מביאה הגמרא את זה על המימרה של רבי חמא בר חנינא).

- ב. לפי פירוש זה, הגיור הוא תופעה ברוכה, והגרים אינם פוגעים במאומה בעם ישראל; ה"קושי" המתואר במימרה הוא המחיר הגבוה שנדרש עם ישראל לשלם כדי לשווק את אמונתו ותורתו ולספח אליו את הגרים – הגלות והפיזור בין אומות העולם.
- ג. מן הגמרא עולה, לכאורה, כי הגרים קשים ופוגעים בעם ישראל בצורה כלשהי לאחר גיורם. הגמרא (במקור III) מסבירה שהתפיסה לפיה "קשים גרים לישראל כספחת" היא הטעם לכך שמוזהירים את המתגייר במצוות קלות וחמורות – לתת לפניו הזדמנות לחזור בו ("דאי פריש - נפרוש").¹ אילו היה הקושי מוגבל לנושא הגלות בלבד, ואילו תופעת הגיור והגרים היו נחשבים בעיני חז"ל דבר מבורך ומועיל ללא כל בעייתיות, אין אפשרות להבין את דבריה האמורים של הגמרא. כך מעירים בעלי התוספות (במקור VI) על פירוש זה:

ויש מפרשים, לפי שעל ידי הגרים ישראל בגלות, כדאמר (פסחים דף פז עמוד ב): "מפני מה ישראל מפוזרים בכל ארצות יותר משאר עובדי כוכבים, כדי שיתוספו עליהם גרים".

ולא נהירא, דהא (=הדבר מעורר תמיהה, שהרי) אמר ביבמות (דף מז עמוד א): "עובד כוכבים הבא להתגייר, אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר, תדע שישראל דווים דחופים, ואמרין התם (=ואמרנו שם), משום דיפרוש הוא, דאמר מר: "קשין גרים לישראל כספחת", אלמא, דבתר (=ניתן להסיק, שאחרי) שיתגיירו קשים הם!

- ד. התמונה העולה מתוך כלל הפירושים היא, שיש כמעט הסכמה כללית בין הראשונים, על פיה אין לפרש את המימרה כמשמעה הפשוט, ויש להעדיף פירוש המצמצם את הפגם שבגרים ובגיור. הדבר קשור, מן הסתם, לכך שהוכרעה הלכה כשיטה הגורסת את צמצום מעמדו וחשיבותו של הייחוס ("משפחה שנטמעה נטמעה"; "אנן מי ידעינן מהיכא קאתינן" וכו'). פירוש זה הוא אחד הקיצוניים בין בעל מגמה זו, ואולי הקיצוני שבהם, אבל עדיין הוא חלק מהמגמה הכללית.

I. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף פז עמוד ב

אמר רבי אלעזר: אפילו בשעת כעסו של הקדוש ברוך הוא זוכר את הרחמים...

¹ כמה תלמידים העירו, שבכיתה עמדנו על כך שהגמרא נוהרת בלשונה ואינה מתבטאת: "כי היכי דנפרוש" (כדי שיפרוש), אלא: "דאי פריש - נפרוש" ("שאם פורש - שיפרוש); ומכאן ניתן אולי להבין שאין בעייתיות בגיור ובגרים. התלמידים גם הצביעו גם על כך שהגמרא מדגישה שלאחר שהגר עומד במבחנים, מקבלים אותו "מיד", ומכאן שמדובר במצוה.

לדעתי, אין בהערה זו כדי לשלול את תקפות טענתם של בעלי התוספות. אין דרך להבין את דבריה של הגמרא על הקשר שבין אזהרת המתגייר במצוות קלות וחמורות לבין המימרה "קשים גרים לישראל כספחת", אלא אם נניח שיש קושי כלשהו במתגייר גם לאחר גיורו. אכן, בהתאם לדיוק הלשוני האמור, הרי למרות הקושי שבגרים, אין לעם ישראל היתר לגרום במתכוין לכך שהמתגייר יפרוש, אלא רק להציב בפניו הזדמנות נאותה לעשות כן, לשקול מחדש וכדו'; אבל ברור שיש קושי מסוים בגרים ובגיור, ולא רק במחיר (בגלות). מהגמרא עולה בבירור שתופעת הגיור אינה ראויה להתלהבות חסרת איזון, ויש בה בעייתיות המצריכה עיון ובחינה ושיקול דעת בכל מקרה לגופו.

מעבר לכל האמור, יצויין כי הרמב"ם, בקטע המובא כאן (מקור X), מתרגם בפשטות: "כדי שיפרוש".

ואמר רבי אלעזר: לא הגלה הקדוש ברוך הוא את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, שנאמר (הושע ב): וזרעתיה לי בארץ. כלום אדם זורע סאה – אלא להכניס כמה כורין...

אמר רבי אושעיא: מאי דכתיב (=מהו שכתוב) (שופטים ה): "צדקות פרזונו בישראל" – צדקה עשה הקדוש ברוך הוא בישראל שפזרן לבין האומות.

II. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ע עמוד ב

אמר רבי חמא ברבי חנינא: כשהקב"ה משרה שכינתו, אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל, שנאמר (ירמיהו ל): "בעת ההיא נאם ה' אהיה לאלהים לכל משפחות ישראל"; "לכל ישראל" לא נאמר, אלא "לכל משפחות".
[והמה] יהיו לי לעם – אמר רבה בר רב הונא: זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים...
אמר רבי חלבו: קשים גרים לישראל כספחת, שנאמר (ישעיהו יד): ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב.

III. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף מז עמוד א ועמוד ב

תנו רבנן: גר שבא להתגייר בזמן הזה, אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר? אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים, דחופים, סחופים ומטורפין, ויסורין באין עליהם? אם אומר: יודע אני ואיני כדאי, מקבלין אותו מיד. ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות, ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני. ומודיעין אותו ענשן של מצות, אומרים לו: הוי יודע, שעד שלא באת למדה זו, אכלת חלב אי אתה ענוש כרת, חללת שבת אי אתה ענוש סקילה, ועכשיו, אכלת חלב ענוש כרת, חללת שבת ענוש סקילה...
אמר ר' גר שבא להתגייר, אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר? ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות.

מאי טעמא? (=מהו הטעם, לשם מה?)

- דאי פריש – נפרוש (=שאם פורש – שיפרוש),

דאמר רבי חלבו: קשים גרים לישראל כספחת, דכתיב (=שכתוב) (ישעיהו י"ד): ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב.

IV. תוספות מסכת יבמות דף מז עמוד ב

קשים גרים לישראל כספחת – לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות וישראל למדין ממעשיהם...

ועוד יש לומר: דקשים גרים לישראל, לפי שמתערבין בהם, ואין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבישראל.

ויש מפרשים: לפי שביותר הוזהרו ישראל על הגרים, ואין יכולין להזהר מאונאתן.

V. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ע עמוד ב ודף עא עמוד א

אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רב: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, כשהקב"ה משרה שכינתו, מעיד על כל השבטים ואין מעיד עליו, שנאמר (תהלים קכב): שבטי יה עדות לישראל...
אמר ר' חמא ברבי חנינא: כשהקב"ה משרה שכינתו, אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל, שנאמר (ירמיהו לא): בעת ההיא נאם ה' אהיה לאלהים לכל משפחות ישראל, לכל ישראל לא נאמר אלא לכל משפחות.

[והמה] יהיו לי לעם – אמר רבה בר רב הונא: זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים...
אמר רבי חלבו: קשים גרים לישראל כספחת, שנאמר (ישעיהו יד): ונלוה הגר עליהם
ונספחו על בית יעקב.

אמר רבי חמא בר חנינא: כשהקדוש ברוך הוא מטהר שבטים, שבטו של לוי מטהר
תחילה, שנאמר (מלאכי ג): וישב מצרף ומטהר כסף וטיהר את בני לוי וזיקק אותם כזהב
וכבסף והיו לה' מגישי מנחה בצדקה...
מאי מגישי מנחה בצדקה? א"ר יצחק: צדקה עשה הקב"ה עם ישראל, שמשפחה שנממעה
– נטמעה.

VI. תוספות מסכת קידושין דף ע עמוד ב דף עא עמוד א

קשים גרים – פירש בקונטרס (=רש"י): לפי שאינם בקיאים במצות ומביאים פורענות,
ועוד שמלמדים את ישראל ממעשיהם וכו'...
ויש מפרשים, דקשין גרים לישראל כספחת לפי שהזהיר הקב"ה עליהם בעשרים
וארבעה מקומות שלא להונות אותם, ואי אפשר שלא יצערם.
ויש מפרשים, לפי שעל ידי הגרים ישראל בגלות, כדאמר (פסחים דף פז עמוד ב): "מפני
מה ישראל מפוזרים בכל ארצות יותר משאר עובדי כוכבים, כדי שיתוספו עליהם
גרים".

ולא נהירא, דהא (=הדבר מעורר תמיהה, שהריו) אמר ביבמות (דף מז עמוד א): "עובד
כוכבים הבא להתגייר, אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר, תדע שישראל דווים
דחופים, ואמרינן התם (=ואמרנו שם), משום דיפרוש הוא, דאמר מר: "קשין גרים
לישראל כספחת", אלמא, דבתר (=ניתן להסיק, שאחרי) שיתגיירו קשים הם;
והרב רבי אברהם גר פירש, לפי שהגריין בקיאים במצות ומדקדקין בהם, קשים הם
לישראל כספחת, דמתוך כן הקב"ה מזכיר עונותיהם של ישראל כשאין עושין רצונו...
ורבינו יצחק פירש, דלפיכך קשים, שנטמעו בישראל, ואין השכינה שורה אלא על
משפחה מיוחדת. וכן נראה, דמשום הכי מייתי הא דרבי חלבו על הא מילתא דרבי
חמא בר חנינא. (=שמשום כך מביאה הגמרא את זה על המימרה של רבי חמא בר
חנינא).

VII. תלמוד בבלי מסכת נדה דף יג עמוד ב

תנו רבנן (=שנו חכמים): הגרים... מעכבין את המשיח... דאמר רבי חלבו: קשין גרים
לישראל כספחת.

VIII. רש"י מסכת נדה דף יג עמוד ב

כספחת - ... שאין בקיאים במצות ומביאין פורענות. ועוד: שמא למדים ישראל ממעשיהן; מפי
מורי הזקן. ויש אומר שכל ישראל ערבים זה בזה...

IX. תוספות מסכת נדה דף יג עמוד ב

קשים גרים לישראל כספחת – ... ורבינו יצחק מפרש, דלפיכך קשים, שמטמעים בישראל, ואמר בפ'
עשרה יוחסין (קדושין דף ע:): אין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחדות שבישראל. וכן נראה דהתם
על ההיא מילתא מייתי דר' חלבו (=שמשום כך מביאה הגמרא את זה על המימרה של רבי חמא בר
חנינא).

X. רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יג הלכות יז - יח

שהמצוה הנכונה כשיבא הגר או הגיורת להתגייר, בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול או
שבביל שררה שיוכה לה או מפני הפחד בא להכנס לדת, ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו

נתן באשה יהודית... אם לא נמצא להם עילה - מודיעין אותן כובד עול התורה וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות כדי שיפרשו; אם קבלו ולא פירשו וראו אותן שחזרו מאהבה - מקבלים אותן...
 גר שלא בדקו אחריו, או שלא הודיעוהו המצות ועונשו, ומל וטבל...הרי זה גר... ואפילו חזר ועבד כוכבים ומזלות - הרי הוא כישראל מומר, שקידושו קידושין, ומצוה להחזיר אבידתו; מאחר שטבל - נעשה כישראל. ולפיכך קיימו שמשון ושלמה נשותיהן ואע"פ שנגלה סודן.
 ומפני זה אמרו חכמים: "קשים להם גרים לישראל כנגע צרעת", שרובן חוזרין בשביל דבר ומטעין את ישראל, וקשה הדבר לפרוש מהם אחר שנתגיירו...

שאלה 2

משקל כל סעיף מצויין בצדו. הגבלת מקום כוללת: שלושה עמודים.

- א. אנא עיינו בגמרא במקור VI והסבירו: האם איסור הממזר הוא איסור עולם? האם הוא נפסק אחרי שלושה דורות? האם הוא נפסק אחרי עשרה דורות? האם יש בדבר מחלוקת? אם כן, מי אוחז בכל אחת מהדעות, ומהו נימוקו? הסבירו. (5 נקודות)
- ב. באותו מקור – "חיים נתתי לך": מי נתן למי חיים, וכיצד? (5 נקודות)
- ג. אנא עיינו בתלמוד הירושלמי במקור IV ובמדרש רבה מקור V, והסבירו: מהי ה"חכמה" בה מובאת לעולם הרעה? (5 נקודות)
- ד. אנא עיינו בדבריו של בעל "בית שמואל" במקור XII. מהי הקושיא שהוא מקשה? (5 נקודות)
- ה. מהו התירוץ של בעל "בית שמואל"? (5 נקודות)
- ו. בעל "חזון איש" מבחין בין "משפחה שנטמעה" לבין "ספק ערלה בחו"ל". הסבירו את ההבחנה ההלכתית. (5 נקודות)
- ז. כיצד מוכיח בעל "חזון איש" את החידוש שלו? (5 נקודות)
- ח. במכתבו לנשיא בית הדין הרבני הגדול (מקור XV) מלין היועץ המשפטי לממשלה (כתארו אז) אליקים רובינשטיין: "נמסר לנו, כי יש דיינים הסבורים כי משנתגלה לפניהם חשש ממזרות, עליהם לדון ולהכריע בו כדי שלא להכשיל את הזולת; אך האין עדיפה גישת 'משפחה כיוון שנטמעה נטמעה'...?". מה לדעתכם ישיבו אותם דיינים על טענתו ההלכתית של רובינשטיין? (15 נקודות)
- א. איסור הממזר הוא איסור עולם, וככזה, אין הוא נפסק גם אחרי שלושה או עשרה דורות. כפי הנראה מהגמרא, אין בדבר כל מחלוקת. בפני רבי אליעזר העלו את השאלה מה דינו של ממזר לאחר דור עשירי (אגב, משום מה – "ממזרת", בלשון נקבה), משום שבתורה (מקור I) נאמר "גם דור עשירי לא יבוא לו בקהל ה'", ומכך אולי משתמע, לדעתם של השואלים, שהאיסור אינו תקף אלא עשרה דורות בלבד, ואחר כך צאצאי הממזר מותרים. רבי אליעזר השיב: "מי יתן לי דור שלישי ואטהרנו". הכוונה, כמובן, אינה שבאמת אפשר לטהר ממזר דור שלישי, שהרי בתורה נאמר בפירוש "גם דור עשירי לא יבוא לו"; משמעות התשובה אינה אפוא אלא שאין לשאלה שום משמעות מעשית, שכן ממזר אינו חי לאורך זמן ואין לו צאצאים.

- ב. רבי אמי הכריז על אדם שהוא ממזר; כשאותו אדם התלונן ובכה על כך, השיב לו רבי אמי שההכרזה מעניקה לו חיים, שהרי רק ממזר שאיסורו ידוע ומפורסם ברבים עשוי לחיות לאורך זמן (כפי שהוסבר בגמרא לפני כן בשם רב יהודה).
- ג. לפי האמור בירושלמי ובמדרש רבה, אחת לששים או שבעים שנה מביא הקב"ה דבר לעולם וממית את הממזרים, וממית עמהם גם כשרים. המתת הכשרים מוסברת בירושלמי בצורך למנוע פירסום קלונם של החוטאים (שהולידו את הממזרים). נראה, שלכך מתייחסים דבריו של המדרש – שאפילו רעה שהקב"ה מביא לעולם, "בחכמה הוא מביאה", כלומר, בצורה מחושבת, כך שהפגיעה לא תהיה מעבר למידה הדרושה. אגב, אין המקורות הללו מתייחסים לשאלה האם מדובר בכשרים חפים מפשע, שהמתתם מיועדת אך לתכלית האמורה כאן, או שמא בכשרים מבחינת הממזרות אך רשעים במעשיהם, ועונש המוות מגיע להם על פי דין (וה"חכמה" היא כריכת ה"הוצאה להורג" שלהם עם הממזרות, להבליע את קלונם של הורי הממזרים).
- ד. הגמרא והפוסקים מדברים על מצב של "משפחה שנטמעה", היינו, ממזר שנטמע במשפחה. אולם בגמרא במקום אחר נאמר שממזר אינו יכול לחיות לאורך זמן (ה"בית שמואל מפרש: שנים עשר חודש) וממילא אינו יכול להתבגר, להקים משפחה ולהוליד צאצאים. הכיצד יתכן אפוא מצב של "משפחה שנטמעה"?
- ה. התיורף: יתכן מצב של ממזר הידוע במקום מגוריו, וכך הוא מצליח לגדול ולהתבגר, ואחר כך הוא עובר למקום מגורים אחר, ושם מסתיר את דבר ממזרותו ומצליח להינשא ולהוליד ילדים (אולי הכוונה שהוא מסוגל להוליד ילדים תוך זמן קצר, בטרם ימות; ואולי הכוונה שבמצב זה אין סכנת המוות מרחפת עליו, משום שהוא ידוע במקום המגורים הקודם).
- ו. לגבי ספק ערלה בחו"ל קובע בעל "חזון איש": "מותר להאכיל לכתחלה למי שאינו יודע". כלומר, אדם היודע שפירות מסוימים הם ערלה של חוץ לארץ, אינו צריך להימנע מלהגיש את הפירות לאדם אחר, שאינו יודע את הדבר. כפי שעולה מדבריו, ההגשה אינה בבחינת הצבת מכשול בפני עוור; לא זו בלבד שאין האוכל התמים עובר עבירה, אלא שהאכילה הזו אינה נחשבת אפילו "תקלה". לעומת זאת, כפי שמוסיף וקובע בעל "חזון איש", ממזר הוא תמיד בבחינת "תקלה" אף אם בנסיבות מסוימות החתונה עמו אינה עבירה. בעל "חזון איש" מסביר, שאף שמותר להתחתן עם בני סתם משפחה, ואין צריך לחשוש שמא מי מבני המשפחה הוא ממזר, מכל מקום, אם עובדתית קרה שאדם התחתן בצורה זו עם ממזר – הרי, אף שלא עבר איסור (שכן אין יסוד נפשי של מודעות, ואין חובת בדיקה), מדובר בכל מקרה ב"תקלה". – נראה שבעל "חזון איש" רואה את הממזרות כבעיה אונטולוגית, מעבר להוראת האיסור הטכנית.
- ז. ההוכחה היא מכך שממזר אינו חי לאורך זמן. הקב"ה טורח להמית את הממזרים שנטמעו (ואף כשרים מומתים עמהם), ומכאן עולה בבירור שחתונה עם הממזר המטומע היא דבר רע.
- ח. הכלל "משפחה שנטמעה נטמעה" מקובל, כמובן, על הכל (בימינו). אותו חלק של הדיינים, שדעתו שונה מזו של רובינשטיין, ישיבו, כמסתבר, כי השאלה דן אינה שייכת לכלל "משפחה שנטמעה נטמעה". בדרך כלל מדובר בבית הדין במצב שהממזר טרם נטמע.

הממזר ברוב המקרים הוא קטין, ועל כל פנים העדות הנשמעת בבית הדין מתייחסת בצורה ממוקדת לאדם מסוים (כמעט לעולם, כמסתבר, אין מדובר בעדות מעורפלת על כך שבמשפחה מסוימת יש כתם ממזרות בלתי מסוים, שמקורו בממזר שנשמע בה בדור מן הדורות, ושזהותו המדויקת אינה ידועה לעדים. סיטואציה זו בודאי אינה שכיחה בבתי הדין, ולא על כגון דא מלין היועץ). הרמ"א בהגהתו (מקור XI) קובע מפורשות: "ודוקא משפחה שנשמעה ונתערבה, אבל כל זמן שלא נתערבה – מגלין הפסולין ומכריזין עליהם, כדי שיפרישו מהם הכשרים". השאלה דן אינה מה דינה של משפחה שנשמעה, אלא האם יש או אין חובת בדיקה וחקירה במצבי ספק כדי למנוע טמיעה של ממזרים בעם ישראל. ראינו בכיתה את דבריו של הרב לביא ובית דינו, המשיב לדבריו של נציגו של היועץ, ועונה כי על בית הדין מוטלת החובה לאכוף את התורה ולמנוע תקלות מעם ישראל. הרב לביא מצטט את דבריו של החזון איש המובאים כאן (מקור XIV), וכן דברים של כמה פוסקים הקובעים שיש על כל אדם חובה לאכוף את התורה על כל אדם אחר מישראל, ומסביר שבית הדין פועל בשליחותו של עם ישראל ומדינת ישראל שמינתה אותו בדיוק למטרה זו, וכל אדם הנושא אשה סומך על בדיקותיו וחקירותיו, ותפקידו מטיל עליו אפוא חובה שלא להעלים את עיניו במקרה של חשש לממזרות.

I. דברים פרק כג

- (ב) לא יבא פצוע דכא וכוות שפכה בקהל יקוק:
 (ג) לא יבא ממזר בקהל יקוק גם דור עשירי לא יבא לו בקהל יקוק:
 (ד) לא יבא עמוזי ומואבי בקהל יקוק גם דור עשירי לא יבא להם בקהל יקוק עד עולם...
 (וז) לא תתעב אדמי כי אזיך הוא לא תתעב מערי כי גר היית בארצו:
 (ט) בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל יקוק:

II. ישעיהו פרק לא

- (א) הוי הירדים מצרים לעזרה על סוסים ישענו ויבטחו על רכב כי רב ועל פרשים כי עצמו מאד ולא שיעו על קדוש ישראל ואת יקוק לא דרשו:
 (ב) וגם הוא זככם ויבא רע ואת דבריו לא הסיר וקם על בית מרעים ועל עזרת פעלי און:
 (ג) ומצרים אדם ולא אל וסוסיהם בשר ולא רוז ויקוק יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזר ויזדו כלם יכליון:

III. משנה מסכת יבמות פרק ח משנה ג

ממזרין ונתינין אסורין, ואיסורן איסור עולם, אחד זכרים ואחד נקבות.

IV. תלמוד ירושלמי מסכת קידושין פרק ד דף סה טור ג /ה"א

שאלו את רבי אליעזר: דור אחד עשר שבממזר מהו?
 אמר להן: הביאו לי דור שלישי ואני מטהרו.
 מאי טעמא דרבי אליעזר? – דלא חי (=מהו הטעם של רבי אליעזר? – שאינו חי)...
 דאמר רבי חנינה: אחת לששים לשבעים שנה, הקב"ה מביא דבר בעולם, ומבלה את הממזרים, ונוטל עמהן כשירים, שלא לפרסם לחטאים.

V. ויקרא רבה (מרגליות) פרשה לב

רב אמר: לעולם אין ממזר חיי יתיר על שלושים יום.
 אמר רבי חוניא: אחת לששים אחת לשבעים שנה, הקב"ה מביא דבר גדול על העולם,
 ומכלה את הממזרין, ונוטל כשירין עמהם.
 ומה טעם "וגם הוא חכם ויבא רע" (ישעיה לא, ב), ולא הוה צריך קרייה למימר (=ולא
 היה צריך הפסוק לומר) אלא "ויבא טוב"? אלא, ללמדך, שאפילו רעה שהוא מביא
 לעולם - בחכמה הוא מביאה.

VI. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף עח עמוד ב

שאלו את רבי אליעזר: ממזרת לאחר עשרה דרי, מהו?
 אמר להם: מי יתן לי דור שלישי ואטהרנו.
 אלמא קסבר: ממזרא לא חיי.
 וכן אמר רב הונא: ממזרא לא חיי.
 והא אנן תנן: ממזרין אסורין ואיסורן איסור עולם!
 אמר רבי זירא: לדידי מפרשא לי מיניה דרב יהודה: דידיע חיי, דלא ידיע לא חיי...
 ההוא דהוי בשבבותיה דר' אמי, אכריז עליה דממזרא.
 הוה בכי ואזיל.
 אמר ליה: חיים נתתי לך.

תרגום:

שאלו את רבי אליעזר: ממזרת לאחר עשרה דורות, מה דינה?
 אמר להם: מי יתן לי דור שלישי ואטהרנו.
 ניתן להיווכח שהוא (רבי אליעזר) סבור: הממזר אינו חי.
 וכן אמר רב הונא: הממזר אינו חי.
 הדבר מעורר קושי, שהרי שנינו במשנה: ממזרין אסורין ואיסורן איסור עולם!
 אמר רבי זירא: רב יהודה פירש לי את העניין: שידוע - חי, שאינו ידוע - אינו חי...
 אותו אדם שהיה בשכונתו של רבי אמי. הכריז עליו רבי אמי שהוא ממזר.
 היה הולך ובוכה.
 אמר לו: חיים נתתי לך.

VII. רש"י שם

מי יתן לי דור שלישי - כלומר: דבר שאי אפשר הוא.
 לא חיי - שלא יטמעו כשרים בדורותיו.
 ממזר דידיע - לכל ברור, חיי הוא ודורותיו, דלא מיטמעי ביה (=שאינו נטמעים בו).
 דלא ידיע - ...לא חיי... שלא ישא כשרה.

VIII. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף סט עמוד א - דף עג עמוד א

אמר רבי יצחק: צדקה עשה הקב"ה עם ישראל, שמשפחה שנטמעה - נטמעה.

IX. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף עא עמוד א

משפחת בית הצריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע, עוד אחרת היתה וקירבה
 בן ציון בזרוע, כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר, לרחק ולקרב; כגון אלו, דיודעין, אבל
 משפחתה שנטמעה - נטמעה.

X. רש"י שם

בן ציון - אדם חשוב ואיש זרוע.
 ריחקה - הכריז שהן פסולין.
 אליהו בא - לעתיד לבא דכתיב (מלאכי ג) והשיב לב אבות על בנים זה מבני בניו של זה.
 דיודעין - שהכל מחזיקים אותם בפסולים שנתקרבו בזרוע.

אבל משפחה שנטמעה - מחמת שלא נודע פסולה נטמעה.

XI. הגהת הרמ"א לשולחן ערוך אבן העזר סימן ב סעיף ה

משפחה שנתערב בה פסול, ואינו ידוע לרבים, כיון שנטמעה נטמעה, והיודע פסולה אינו רשאי לגלותה, אלא יניחנה בחזקת כשרות, שכל המשפחות שנטמעו בישראל כשרים לעתיד לבא.

ומכל מקום כשר הדבר לגלות לצנועין, ודוקא משפחה שנטמעה ונתערבה, אבל כל זמן שלא נתערבה - מגליו הפסולים ומכריזין עליהם, כדי שיפרישו מהם הכשרים.

XII. בית שמואל שם, ס"ק י"ח

כיון שנטמעה -

בש"ס קאי (=מדובר) על ממזר.

ופירש רש"י: שלא נודע על פסולה.

ולכאורה קשה, הא קיימא לן (=הרי מקובל ומוסכם עלינו כי) ממזר לא חי, והיינו דאינו חי י"ב חודש...

ואפשר, במקומו היה ידוע ואז חי, ואחר כך הלך למקום אחר ונושא אשה, ושם אין ידוע אם הוא ממזר.

XIII. שולחן ערוך יורה דעה סימן רצד סעיף ט

ספק ערלה בארץ ישראל, אסור. ובחוצה לארץ, מותר. כיצד? כרם שיש בו נטיעות של ערלה, וענבים נמכרים חוצה לו, בארץ ישראל, אסור... ובחוצה לארץ, מותר, אפילו יודע שהובאו מאותו הכרם, רק שלא יראה שנבצרו מנטיעות של ערלה. הגהת הרמ"א: וכל שכן שכרם שהוא ספק ערלה, שהוא מותר.

XIV. חזון איש, אה"ע סימן א' ס"ק ל"ד

ומהא דממזירי לא חיי שמעינן (-אנו שומעים), דאין היתר ספק ממזר כהיתר ספק ערלה בחוץ לארץ, דהתם (-ששם), מותר להאכיל לכתחילה למי שאינו יודע... ולא חשיב (-ולא נחשב) תקלה כלל מה שאוכל ערלה בשוגג; אבל הכא (-כאן) - חשיב (-נחשב) תקלה אי (-אם) הוא ממזר. אלא, כל זמן שהוא ספק, מותר, ואין צריך לחוש (-לחשוש) דלמא (-שמא) ממזר הוא...

XV. היועה"מ לממשלה עו"ד אליקים רובינשטיין במכתב אל הרה"ר לישראל ונשיא

בית הדין הרבני הגדול הרב י"מ לאו מיום י"ט טבת תשס"א, 14 בינואר '01

ראיתי לנכון לפנות לכת"ר בעניין שבנדון בעקבות פנייתם של גורמי משרד העבודה והרווחה אלי בהקשר לכך.

אנשי הלשכה המשפטית שבמשרד העבודה והרווחה מציינים כי בדיונים שונים של בתי הדין הרבניים בענייני גידושין ואימוץ עולה נושא כשרות היחסין של קטינים.

לעתים בעקבות כך, ניתנו על ידי בתי הדין החלטות בהן נקבע כי הקטין/קטינה הם ממזרים ופעמים שהדבר נעשה אף ביוזמת בית הדין.

רצ"ב מכתב עו"ד אדוארד וייס, סגן היועץ המשפטי למשרד העבודה והרווחה, המפרט תמישה עשר מקרים כאלה.

למותר לציין את המשמעות הנחרצת שאין קשה ממנה של החלטה כזו...

לעניות דעתנו, מן הראוי - ככל שהדבר אפשרי מבחינה הלכתית - להימנע מלהידרש לכשרותו של קטין ומלהכריז עליו ר"ל כמזמר, כמאמר חכמינו: "משה רבינו לא רצה לגלות את המזמרים... אליהו על אחת כמה וכמה" (תוספתא עדויות פ"ג).

אין חלילה ברצוננו להתערב בפסיקתם של בתי הדין הרבניים, ומובטחנו שהם ערים לדגישות הנושא, אך עם זאת טוב היה אילו כת"ר ישקול לשוב ולהביא בפניהם את עוצמת הבעיה... בכל הכבוד, כפי שהמציאני עוזרי עו"ד יעקב שפירא, פוסקים שונים חשו - כך נראה - ברגישות העניין ועשו כל מאמץ למנוע הכרזת אדם כמזמר - שו"ת מהרי"ט - (יו"ד ח"ב סימן א) - "וכי היכי דחזינן דאליהו לא יגלה משפחות אף על פי שכולן גלויות לפניו אף אנו אין עלינו לגלות ולא רשאיין בכך".

בעל באר היטב (אה"ע סימן ב' סעיף ה' ס"ד י"ג) הסיק ש"אפילו אם ידוע לשניים שנטמע באיזה משפחה פסול, אין ראוי לגלות". ישועות יעקב (בפירושו הארוך ס"ק ו') הוכיח שאף בודאי מזמר אין צריכים לגלות...

נמסר לנו, כי יש דיינים הסבורים כי משנתגלה לפנייהם חשש ממזרות, עליהם לדון ולהכריע בו כדי שלא להכשיל את הזולת; אך האין עדיפה גישת "משפחה כיוון שנטמעה נטמעה" והאם אסונם של מי שתפגע בהם מידת הדין ו"דמעת העשוקים" אינם מכריעים לכיוון היתרא?

בכבוד רב וביקרא דאורייתא
אליקים רובינשטיין

שאלה 3

משקל: 30 נקודות. הגבלת מקום כוללת: עמוד וחצי.

- א. הראב"ד בהשגתו על הרמב"ם (במקור X) תמה על דבריו של הרמב"ם. הסבירו את דעת הרמב"ם: האם לדעת הרמב"ם אין כל הבדל, לעניין חובת הבדיקה, בין כהן הנושא אשה לבין לוי או ישראל הנושא אשה?
- ב. הסבירו את תמיהתו של הראב"ד. מהי ההוכחה שאין הרמב"ם צודק?
- ג. הסבירו מדוע לדעתו של הראב"ד אין צורך לבדוק משפחה מחשש ממזרות, ורק לכהונה יש צורך.

- א. לדעת הרמב"ם אכן אין כל הבדל בין כהן הנושא אשה לבין לוי או ישראל הנושא אשה. אמנם, הרמב"ם מסביר שיש הבדל הנוגע למשפחת המוצא של האשה. אם משפחת האשה משפחת כהנים היא, חייב הגבר המעוניין לשאת את האשה לבדוק (במקרה של קריאת "ערער" בלבד!) "ארבע אמהות שהן שמונה"; ואילו אם משפחת לויים או ישראלים היא, "מוסיפין עליהן עוד אחת", היינו, הגבר האמור חייב לבדוק (שוב, רק במקרה של קריאת "ערער") עשר אמהות. מכל מקום, החובה מוטלת במידה שווה על גבר כהן ועל גבר לוי או ישראל, ויסודה בחשש ממזרות (הנובע מן ה"ערערי").
- ב. הראשונים נחלקו בפירוש המשנה (מקור II). הרמב"ם מפרש אותה כמו שפירש אותה, מאה שנים לפני כן, רש"י (מקור V) היינו, שמדובר בחשש ממזרות, ולכן החובה מוטלת הן על גבר כהן הן על גבר לוי או ישראל. בעלי התוספות (מקור VI) מעירים, שפירוש זה אינו אפשרי, שכן יסודה של חובת הבדיקה הוא בחשש ממזרות, מדוע מוטלת החובה רק על הגבר הנושא אשה (לבדוק את משפחתה), ואין חובה מקבילה על האשה הנישאת לאיש (לבדוק את האיש ואת משפחתו)? הרי איסור הממזרות מוטל על האיש ועל האשה כאחד (ראו, למשל, רמב"ם מקור VII). לפיכך, מסבירים בעלי התוספות, אין מנוס מלפרש את המשנה בצורה אחרת. הם מצביעים על כך שכבר הגמרא (מקור III) מסבירה, כי הסיבה לכך שהמשנה נקטה לשון זכר, כלומר, הסיבה לכך שחובת הבדיקה מוטלת רק על האיש, היא: "לא הוזהרו כשרות לינשא לפסולין". אמירה זו אינה יכולה להיות מכוונת לאיסור ממזרות, שכאמור, חל על האיש ועל האשה כאחד; ברור אפוא שהגמרא מתכוונת לאיסורי כהונה, שלגביהם אנו מכירים הבחנה זו. אשה כהנת אינה אסורה להינשא לחלל. כפי העולה מלשון הפסוקים, איסורי הכהונה חלים רק על גברים כהנים ("בני אהרן", ויקרא כ"א, מקור I); הוראה זו מוסכמת על כל בעלי ההלכה (גם הרמב"ם, מקור IX, מביא להלכה את קביעתה זו של הגמרא). החשש, שבגינו מצריכה המשנה בדיקה, הוא אפוא חשש "חללות", היינו איסורי כהונה. זו הסיבה לכך שהחובה מוטלת רק על גבר כהן.
- ג. לדעתם של בעלי התוספות (מקור VI) - שהראב"ד מפרש את המשנה כדעתם - "מכירין ישראל ממזרין שביניהם", ולפיכך אין בשום מקרה חובת בדיקה מחשש זה (מעניין לשים לב:

לפירוש הגמרא, מדובר במקרה בו "קרא עליו ערער" - ואף על פי כן אין חובת בדיקה מחשש ממזרות!.

I. ויקרא פרק כא

- (א) וי אומר יקוק אל משה אמר אל הפהנים בני אהרן ואמרת אלהם...
 (ו) קדשים יהיו לאלהיהם ולא יזללו שם אלהיהם כי את אשי יקוק לזום אלהיהם הם מקריבם והיו קדש:
 (ז) אשה זנה וזללה לא יקחו ואשה גרושה מאישה לא יקחו כי קדש הוא לאלהיו:
 (ח) וקדשתו פי את לזום אלהיך הוא מקריב קדש יהיה לך פי קדוש אני יקוק מקדשכם:
 (ט) ובת איש כהן פי תזל לזנות את אביה היא מזללת באש תשרף:

II. משנה מסכת קידושין פרק ד משניות ד - ה

הנושא אשה כהנת - צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמנה: אמה, ואם אמה, ואם אבי אמה, ואמה, ואם אביה ואמה, ואם אבי אביה, ואמה. לזיה וישראלית - מוסיפין עליהן עוד אחת.
 אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה, ולא מן הדוכן ולמעלה, ולא מן סנהדרין ולמעלה.

III. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף עו עמוד א

גמ'. ואיהי נמי תבדוק ביה בדידיה?! (=מדוע לא תבדוק גם האשה את האישה?!)...
 - לא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים...

IV. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף עו עמוד א ועמוד ב

אמר רב יהודה אמר רב: זו דברי ר' מאיר, אבל חכמים אומרים: כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות.
 - איני? והאמר רב חמא בר גוריא אמר רב: משנתינו - כשקורא עליו ערער!
 - מאן דמתני הא לא מתני הא.

תרגום:

אמר רב יהודה אמר רב: זו (כלומר: המשנה) דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים: כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות.
 - כיצד יתכן הדבר? והרי רב חמא בר גוריא אמר בשמו של רב: משנתינו - כשקורא עליו ערער!
 - מי ששנה זו לא שנה זו.

V. רש"י על המשנה

ארבע אמהות שהן שמנה - בודקין בדורותיה ארבע אמהות... שלא היו ממזרות או אחת מן הפסולות לקהל.

VI. תוספות שם

הנושא אשה כהנת - פירוש: כהן שבא לישא אשה כהנת.
 וקאמר (=והכוונה היא) דצריך לבדוק, משום שאנו רוצים שבנה ישמש על גבי המזבח.
 אבל אין לפרש דמיירי (=שעוסק) בישראל הבא לישא אשה...

צריך שיבדוק אחריה ארבע אמהות – פירש בקונטרס (=רש"י), בודקין משום חשש דממזרות.
 ולא נהירא (=ואין לקבל את הדברים).
 מדפריך גמרא (=הוכחה: מכך שהגמרא מקשה): 'ואיהי נמי תבדוק בדידיה', ומשני (=ומתרצת): 'לא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים'.
 ומאי קאמר (=וכי מה הגמרא אומרת)? הא הוזהרו לינשא לממזרים!
 לכך צריך לומר, דחששא דמתניתין (=שהחשש של המשנה) הוא משום חללות, אבל משום ממזרות – לא שייך חששא (=החשש) כלל, דמכירין ישראל ממזרים שביניהם....

VII. רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק טו הלכה ב

אחד ממזר שנשא ישראלית, או ישראלי שנשא ממזרת... - לוקין (=מקבלים עונש מלקות).

VIII. רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יט הלכות א - יד

אי זו היא חללה? זו שנולדה מאיסור כהונה, וכן אחת מן הנשים האסורות לכהונה, שנבעלה לכהן - נתחללה...
 כיצד? כהן... שבא על הגרושה או על הזונה... הרי אלו נתחללו... ואם הוליד ממנה בן... הולד חלל...
 וכן כהן הבא על הגיורת והמשוחררת – חללה, וזרעו ממנה חללים.
 כהן הבא על הנדה הולד כשר ואינו חלל שאין איסור הנדה מיוחד בכהנים אלא שוה בכל...
 חלל שנשא כשרה - זרעו ממנה חללים, וכן בן בן בנו, ואפילו אחר אלף דור, שבן החלל הזכר הוא חלל לעולם; ואם היתה בת - אסורה היא לכהונה, שהרי היא חללה.

IX. רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יט הלכה יא

כהן זכר... אסור לישא זונה וחללה... אבל הכהנת מותרת להנשא לחלל... שלא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין, שנאמר: "בני אהרן", ולא בנות אהרן.

X. רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יט הלכות יז – יט, והשגת הראב"ד שם

כל משפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהן לכתחלה...
 משפחה שקרא עליה ערער, והוא: שיעידו שנים שנתערב בהן ממזר, או חלל, או שיש בהן עבדות – הרי זה ספק.
 ואם משפחת כהנים היא - לא ישא ממנה אשה עד שיבדוק עליה ארבע אמהות שהן שמנה: אמה, ואם אמה, ואם אבי אמה, ואם אם אבי אמה וכן הוא בודק על אם אביה, ואם אם אביה, ואם אבי אביה, ואם אם אבי אביה.
 ואם היתה משפחה זו, שקרא עליה ערער, לויים או ישראלים - מוסיף לבדוק להם זוג אחד, ונמצא בודק עשר אמהות; שהעירוב בלויים וישראלים יתר מן הכהנים.
השגת הראב"ד: ואם משפחת כהנים וכו' – תימא, דהוה ליה לכתוב (=זה מעורר תמיהה; היה לו, לרמב"ם, לכתוב) 'כהן לא ישא אותה'; אבל בישראל - לא גזרו שיהא צריך לבדוק כל כך עד ארבע אמהות.